

Cierpienia młodego Wertera
J.W.Goethego

Historia miłości nieszczęśliwej

Preromantyzm – epoka przejściowa między oświeceniem i romantyzmem

- **Francja** – sentymentalizm Jana Jakuba Rousseau – poezja „czułego serca” i powieści sentymentalne (romanse).
- **Anglia** – nastrojowi „poeci jezior” i James Macpherson, który dokonał literackiej mistyfikacji, napisał „Pieśni Osjana” i ogłosił, że są to odnalezionego przez niego oryginalne pieśni celtyckie – tajemnica, mrok, duchy przodków, zamglone wrzosowiska, miłość, zbrodnia.
- **Polska** – spór romantyków z klasykami, czyli młodego pokolenia zafascynowanego romantycznymi klimatami ze starym pokoleniem twórców oświecenia uznających wzorce klasyczne za jedyne godne naśladowania.

Młodzi: Adam Mickiewicz, Maurycy Mochnacki.

Starzy: Jan i Jędrzej Śniadeccy

Niemcy – Sturm und Drang Period – „czas burzy i naporu”:

- lata 70. i 80. XVIII w.
- główni twórcy: Johann Wolfgang Goethe (*Cierpienia młodego Wertera*), Friedrich Schiller (*Zbójcy. Rękawiczka*),
- czas tzw. „wrzenia młodych”, głównie mieszczan

Najważniejsze idee:

- ❖ wyższość geniuszu poetyckiego i natchnienia nad regułami i prawidłami poezji klasycznej,
- ❖ pochwała uczucia i intuicji,
- ❖ bohater protestujący przeciw konwenansom, ograniczeniom moralnym, emocjonalnym i duchowym, podziałom społecznym,
- ❖ przyjaźń i niczym nieskrępowana miłość z wyboru (komuny przyjaciół), wbrew woli rodziców.

Johann Wolfgang Goethe

(1749–1832)



- jeden z największych poetów niemieckich, główny twórca okresu „burzy i naporu”,
- przedstawiciel estetyki klasycznej, ale jego twórczość otworzyła drogę europejskiemu romantyzmowi,
- myśliciel epoki, uczony, polityk i prawnik, którego prace literackie wpłynęły silnie na polskich romantyków, przede wszystkim na Adama Mickiewicza,
- autor *Cierpień młodego Wertera*, licznych ballad romantycznych, dramatu *Faust*.

Geneza *Cierpień młodego Wertera*

François Charles Baude,
Śmierć Wertera, 1911



Powieść oparta jest na wątkach autobiograficznych:

- Lotta to Charlotta Buff, z którą Goethego połączyła przyjaźń.
- w Albercie można dostrzec rysy Johanna Christiana Kestnera – narzeczonego Charlotty, radcę dworu, którego pisarz poznał podczas praktyki prawniczej w Weltzlar.
- scena śmierci Wertera prawdopodobnie także ma swój pierwowzór: nieszczęśliwie zakochany w zameężnej kobiecie przyjaciel Goethego – Carl Wilhelm Jeruzalem - zastrzelił się z pistoletu pożyczanego od Kestnera.

Gorączka werterowska

Powieść wpłynęła na całe pokolenie młodych ludzi na przełomie XVIII i XIX wieku – rozpoczęła się tzw. „gorączka werterowska, jej przejawy to:

- liczne kontynuacje, parodie, imitacje, opery, sztuki teatralne, pieśni i poematy oparte na motywach z Wertera.
- damy perfumowały się wodą kolońską „Eau de Werther”, nosiły werteriańską biżuterię i wachlarze, białe suknie z różowymi kwiatami,
- mężczyźni paradowali w niebieskich frakach z żółtą kamizelką,
- pielgrzymi z całej Europy wędrowali odwiedzić grób Karla Wilhelma Jeruzalema, gdzie wygłaszali mowy i składali kwiaty.
- w Niemczech i we Francji pod wpływem lektury *Wertera* młodzi mężczyźni i kobiety odbierali sobie życie z egzemplarzem powieści Goethego w kieszeni.
- krytycy gwałtownie atakowali poetę, zarzucając mu, że jego powieść wywiera szkodliwy wpływ na młodych ludzi [...], w Danii w 1776 roku zabroniono publikacji planowanego przekładu *Wertera* na duński.
- Cierpienia ... stały się tzw. „książką zbójczą”.



Bohaterowie miłosnego trójkąta

Werter	Lotta	Albert
<ul style="list-style-type: none">-młody mieszczanin- wykształcony prawnik-utalentowany – rysuje, tańczy, tworzy poezję, tłumaczy <i>Pieśni Osjana</i>, interesuje się sztuką,-niezależny finansowo, nie musi pracować, ma dużo wolnego czasu,-koncentruje się na rozmyślaniach i badaniu swojego wnętrza,-uwielbiany przez kobiety, wywiera na nich duże wrażenie (Eleonora, von B., Lotta),-zakochuje się w Lotcie,-popęłnia samobójstwo	<ul style="list-style-type: none">-córka komisarza książęcego,-osierocona przez matkę,-opiekuje się młodszym rodzeństwem, zastępuje im matkę – czuła, troskliwa,-zawsze wesółka, pogodna, mimo obciążenia wieloma zadaniami,-dużo czyta, głównie literaturę mieszczańską, szuka w niej samej siebie,-lubi dyskutować, światła, otwarta, kocha taniec, muzykę,- nieskrępowana wolą ojca, nieosaczona przez konwenanse,-„piękna, wrażliwa dusza”, prostolinijna, kocha naturę-przrzekła Albertowi, że wyjdzie za niego za mąż, dlatego pozostaje wierna, mimo iż Werter jej się podoba, czuje z nim pokrewieństwo dusz, wnosi on w jej monotonne życie niezwykłość, ale zostaje żoną Alberta,-- nie przekracza granicy przyzwoitości, wyprasza Wertera, gdy ulega on namiętności pod wpływem lektury <i>Osjana</i>,-czuje się winna po śmierci Wertera, obawiano się o jej życie	<ul style="list-style-type: none">-zajmuje się sprawami finansowymi zmarłego ojca,-żyje codziennością, przyziemnymi sprawami,-otrzymuje przyzwoitą urzędniczą posadę,-zaczyna, szlachetny, kocha Lotkę, pomaga jej, opiekuje się nią,- początkowo lubi Wertera, szanuje go, potem dwuznaczne zachowania go niepokoją,-rozważny, stateczny, pracowity, ale raczej przeciętny, bez szerszych horyzontów intelektualnych-racjonalista, wychowany na ideach oświeceniowych,-przeciwnik samobójstwa, które uważa za tchórzostwo i przejaw słabości: „łatwiej jest umrzeć niż znosić mężnie życie pełne udręki”

Konflikt tragiczny w powieści

- Między bohaterami miłosnego trójkąta nie ma różnic społecznych – brak konfliktu społecznego.
- Konflikt ma naturę etyczną, rozgrywa się w płaszczyźnie moralnej.
- Wszystkie osoby trójkąta są dobre, szlachetne, nie chcą się wzajemnie krzywdzić, darzą szacunkiem, sympatią.
- Konflikt powoduje miłość dwóch mężczyzn do tej samej kobiety i uczucia kobiety wobec dwóch mężczyzn jednocześnie.
- Nie ma zdrady – Werter nie odbiera Lotty Albertowi, Albert nie przepędza Wertera, Lotta nie łamie danego słowa, ale wszyscy cierpią.
- Najbardziej aktywny uczuciowo jest Werter, który nie umie pogodzić się z niespełnieniem, on cierpi najbardziej ze względu na swoją osobowość i przeżywany „ból istnienia”.
- Lotta i Albert nie przeżywają „choroby wieku”, czynnie uczestniczą w życiu społecznym, akceptują świat, w którym żyją, odnajdują sens życia.

Werter o naturze:

„Kiedy z uroczej doliny podnoszą się opary, a słońce patrzy z wysoka na nieprzenikniętą ciemność lasu, wysyłając jeno małe wiązki promieni w głąb tego świętego przybytku, leżą sobie w wysokiej trawie nad brzegiem szemrzącego potoku. Przytulony Raj do ziemi, dziwuję się rozlicznym trawkom, czuję blisko serca rojowisko mnóstwa małych robaczków i komarów, snujących się pośród źdźbeł, i patrzę na ich przedziwne, tajemnicze kształty. Wówczas czuję żywo obecność Wszechmocnego, który stworzył nas na swój obraz i podobieństwo, chwytam tchnienie Tego, który wszystko swą miłością otacza i utrzymuje świat przy życiu. Przyjacielu, wówczas ćmi mi się w oczach, a cała ziemia wokół i niebo spoczywa w mej duszy jak zjawia ukochanej. Tęsknię wówczas i myślę: ach... gdybyś to wszystko mógł wyrazić, gdybyś przelać mógł na papier to, co tak pełne, tak gorące żyje w tobie, natenczas byłoby ono zwierciadłem twej duszy, podobnie, jak dusza twoja jest odzwierciedleniem boskiej nieskończoności”.

Werter o naturze:

„Jakby jakaś zasłona uchyliła się przed duszą moją, a widownia nieskończonych przejawów życia przemieniła mi się w bezdenną otchłań otwartego wieczyście grobu. Jakże możemy mówić, że... coś jest... gdy wszystko przemija, gdy z chyżością błyskawicy przesuwa się, gdy wszystko niezdolne jest jeszcze rozwinąć całej swej siły żywotnej, a już porwane prądem tonie i rozbija się na skałach? Nie ma chwili, która by nie trawiła ciebie i twoich najbliższych, nie ma chwili, w której byś nie był, nie musiał być niszczycielem! Niewinny spacer twój zabiera życie tysiącom robaczek, jedno potrącenie nogi niweczy pracowicie wznoszoną budowlę mrówek i wtłacza cały lud bez celu w grób. Ha! nie wzruszają mnie Serce wielkie, rzadko zdarzające się katastrof świata, powodzie, spłukujące wsi i osady, trzęsienia ziemi, pochłaniające miasta, serce moje cierpi katusze z powodu onej chłonącej siły, skrytej na samem dnie natury, której wytwory pożerają same siebie i wszystko wokół. Chwieję się na nogach z przerażenia. Niebo i ziemia, i wszystkie ich twórcze siły są mi jako potwory wieczyście głodne, co bez ustanku pożerają zjawy i wieczyście nowych łakną”.

Stosunek Wertera do natury

Na początku powieści, kiedy nie jest jeszcze pogrążony w rozpacz:

- Woli naturę od cywilizacji.
- Najlepiej czuje się tam, gdzie ujawnia się ona najpełniej, jest nieskażona cywilizacją.
- Zachwyca się jej bogactwem, nieskończonością.
- Czuje w niej obecność Boga, pozwala mu ona zbliżyć się do sacrum.
- Daje mu natchnienie jako artyście.
- Kontempluje ją, czuje się zauroczony, widzi niewysłowione piękno świata.

Kiedy czuje się nieszczęśliwy:

- Jego stosunek do natury zmienia się, zależy od stanu ducha.
- Zauważa, że natura to niszczący żywioł, który tworzy, aby zabijać, kierują nią sprzeczne siły – tworząca i niszcząca.
- Widzi przyrodę jako wiecznie przeżuwającego potwora oraz jako wiecznie otwarty grób.
- Ostateczną perspektywą świata jest zagłada.

Stosunek Wertera do literatury

Na początku powieści, kiedy nie jest jeszcze pogrążony w rozpacz:

- czyta Homera
- lubi poezję, która pokazuje pewien ład świata,
- uwielbia świat rozświetlany słońcem Południa,
- jest zauroczony kulturą Południa opartą na mitach, fascynuje go literatura klasyczna, harmonia, ład, porządek, symetria.

Kiedy czuje się nieszczęśliwy:

- czyta i tłumaczy *Pieśni Osjana*
- zanurza się w poezji mrocznej, typowej dla Północy i średniowiecza,
- pociąga go tajemnica, miłość, której towarzyszy zbrodnia, nastrój melancholii, niespełnienia, trudnych rozstań
- odnajduje w niej odzwierciedlenie swojego stanu duszy,

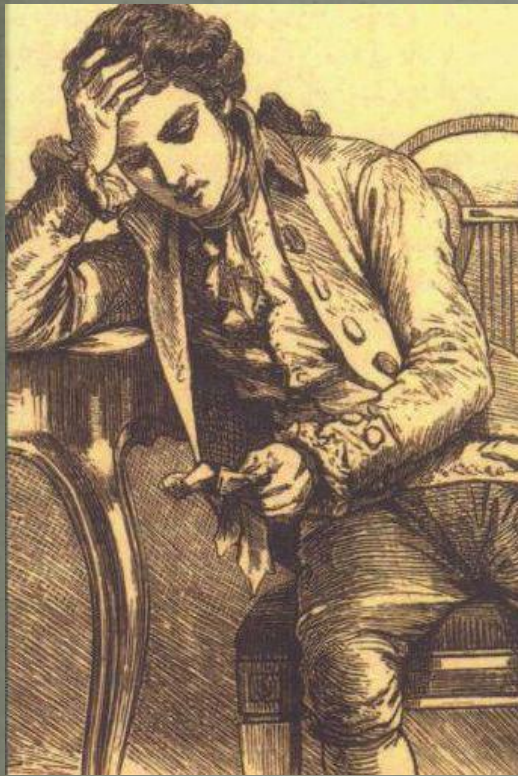
Werter o społeczeństwie:

„Przyznaję chętnie, wiedząc z góry, co mi na to odpowiesz, że **najszczęśliwsi** są właśnie ci, którzy żyją z dnia na dzień, piastują swe ulubione lalki, ubierają je i rozbierają z należyтым respektem przemykają koło szuflady, gdzie mama chowa pierniczki, a gdy na koniec wpadnie im w ręce pożądany przysmak, pożerają go chciwie, wołając: jeszcze! Tak, są to szczęśliwe stworzenia. **Dobrze się dzieje także tym, którzy swym marnym zatrudnieniom, albo nawet własnym namiętnościami nadają wspaniałe nazwy** i zachwalają rodzajowi ludzkiemu jako gigantyczne czyny, dla jego dobra i pomyślności podjęte. Dobrze się dzieje temu, kto może tak postępować. **Ale człowiek, zdający sobie w pokorze ducha sprawę z ostatecznych wyników tego wszystkiego**, widzący dobrze jak każdy obywatel, wiodący żywot szczęśliwy, umie sobie rajem uczynić własny ogródek, jak nawet nieszczęśnik, uginający się pod brzemieniem losu, kroczy dalej swą drogą w beztrosce zupełnej, jak wszyscy jednakowo wysilają się, by o minutę bodaj przedłużyć swój żywot na ziemi, — człowiek taki staje się cichy, stwarza świat własny, wywodząc go z siebie samego i czuje się także szczęśliwym, bowiem jest również człowiekiem. Poza tym, mimo owej niewoli przyrodzonej, żywi on w sercu słodkie uczucie swobody i wie, że opuścić może, gdy zechce, więzienie”.

Stosunek Wertera do społeczeństwa

- W społeczeństwie czuje się źle, akceptuje jedynie dzieci, ludzi prostych lub obłąkanych – tych wszystkich, którzy nie są skażeni cywilizacją, pozostają szczerzy, prości, otwarci, naiwni.
- Pogardza ludźmi z wyższych sfer społecznych – księżętami, baronami, hrabiami – są zakłamanymi, egoistycznymi, mało kreatywnymi, żądni władzy, tytułów, zaszczytów, na które w ogóle nie zasługują, drażni go ich wyniosłość, pycha, lekceważenie niższych warstw społecznych, np. mieszczan.
- Czuje się zaszczuty w środowisku wyższych sfer, gdzie pracuje jako poseł, doznaje afrontu towarzyskiego – zostaje wyproszony, jako osoba niższego stanu społecznego, z domu hrabiego von C., gdy zaczyna zbierać się u niego w salonie „zaczne towarzystwo”.
- Całkowicie wycofuje się z życia towarzyskiego, podaje się do dymisji, wyłącza się z wszelkiej działalności zupełnie rozczarowany, osiąga niezależność, ale i finansową niepewność losu.
- Według niego społeczeństwo ogranicza wolność człowieka, wtłacza go w ciasne ramy, obwarowuje zasadami, staje się formą więzienia – Werter nie akceptuje żadnych ograniczeń, także reguł społecznych.
- Zbliżenie do drugiego człowieka uznaje za niemożliwe, gdyż każdy człowiek to okratowane więzienie.
- Wobec świata można przyjąć wg niego 3 postawy:
 1. Postawa dziecięca – życie z dnia na dzień bez żadnych ograniczeń.
 2. Postawa ofiarowania siebie innym.
 3. Postawa outsidera – świadomość okrucieństwa świata, poczucie wewnętrznej wolności i przeświadczenie, że można porzucić ten świat – więzienie.

Werteryzm – cechy osobowości werteryckiej



- Postrzeganie świata przez pryzmat swojej osobowości, swoich marzeń, pragnień .
- Egocentryzm – skoncentrowanie na sobie, swoich wrażeniach, przeżyciach, nieustanne badanie swojej duszy, zwrócenie do wewnątrz – introwertyk.
- Nadwrażliwość, nadmierna emocjonalność.
- Weltschmerz – „choroba wieku”, „ból istnienia” – ból związany z samym faktem życia, cierpienie spowodowane świadomością przemijania, niesprawiedliwości i okrucieństwa świata, którego nie można zmienić, melancholia, depresja, rozgoryczenie, wszechogarniający smutek, gloryfikacja bólu.
- Samotność, poczucie wyobcowania.
- Indywidualizm, poczucie wyjątkowości.
- Niezgoda na zastaną rzeczywistość.
- Ucieczka od świata – outsider.
- Nieszczęśliwa miłość będąca uzasadnieniem „ból istnienia”.

Werter o miłości do Lotty:

„Słodkie uczucie przenika mnie całego, gdy dłoń moja przypadkiem dotknie jej dłoni lub gdy stopy nasze zetkną się pod stołem. Cofam się, jak gdybym się dotknął płomienia, ale przemożna siła pociąga mnie z powrotem i czuję zamęt we wszystkich zmysłach. A ona jest tak niewinna, tak prostą ma duszę, że nie czuje, jak bardzo mnie dręczy. Gdy pośród rozmowy kładzie rękę na mojej ręce i podniecona tematem zbliża się ku mnie tak, że jej niebiański oddech dolata do ust moich, зда mi się, że ginę, jakby gromem rażony.

Wilhelmie! Czyż mógłbym się kiedyś ośmielić nadużyć tego anielskiego zaufania?... Ty mnie rozumiesz! O nie, serce moje nie jest aż do tego stopnia zepsute! Słabe jest... tak, Serce bardzo słabe! A czyż słabość nie jest występkiem?

Świętą mi jest. Wszelka żądza gaśnie przy niej. Nie wiem doprawdy, co się ze mną dzieje w jej obecności, зда się, zmienia się we mnie dusza i inaczej działają nerwy. Grając na fortepianie pewną melodię, posiada potęgę anioła, prostotę i uduchowanie niepojęte. Jest to jej pieśń umiłowana, a gdy posłyszę pierwszą nutę, wolnym się czuję od całej udręki, zmieszania i urojeń moich.

W chwili, kiedy owłada mną owa prosta melodia, prawdopodobnym staje mi się wszystko, co powiadają o czarodziejskiej potędze muzyki w czasach zamierzchłych. A ona z przedziwnym odczuciem ima się tego środka w momencie, kiedy rad bym sobie wpakować kulę w głowę. Wówczas znika obłąd, pierzchają mroki z mej duszy i oddycham znowu swobodnie”.

Nieszczęśliwa miłość Wertera do Lotty



- Wybór kobiety niedostępnej – narzeczonej, a potem żony innego mężczyzny.
- Brak starań, aby rzeczywiście zdobyć Lottę – potrzeba osoby, która podtrzymywałaby jego smutek, a potem niepohamowaną rozpacz.
- Wyidealizowanie Lotty, ubóstwienie jej, traktowanie jako „bratniej duszy”, anioła, świętej.
- Stworzenie obrazu kobiety jako ucieleśnienia idealnego piękna i siebie jako cierpiącego kochanka.
- Postawa niedojrzała, typowa dla dziecka – brak rozróżnienia tego, co możliwe od tego, co niemożliwe, płacz, niepokodzenie z sytuacją, ale i brak działań, aby ją zmienić.
- Życie miłosną fantazją, dzieciennym marzeniem.
- Egzaltacja miłosna – gwałtowność, przesada w wyrażaniu uczuć – zachwyty, zauroczenie, tkliwość, czułość, oszołomienie.
- Koncentracja na swoich odczuciach – przejaw egotyzmu.
- Język bardzo emocjonalny – hiperbole, wykrzyknienia, westchnienia, słownictwo nacechowane emocjonalnie.

Przyczyny samobójczej śmierci Wertera

Przyczyna główna

- „Choroba wieku” – ból istnienia, niepozwalający mu normalnie żyć, odbierający sens życia.
- Nadzieja związana z życiem po śmierci - spełnieniem i brakiem cierpienia, wiara w doskonały byt po śmierci.

Przyczyna bezpośrednia

- Nieszczęśliwa miłość do Lotty, odrzucenie, niemożność dzielenia z nią życia.

Cierpienia młodego Wertera jako powieść epistolarna



- Powieść epistolarna to powieść w listach, typowa dla literatury sentymentalnej.
- Listy pisane przez bohatera do przyjaciela Wilhelma odsłaniają całe bogactwo przeżyć, myśli Wertera, pozwalają poznać jego duszę.
- Bohater jest jednocześnie narratorem – narracja pierwszoosobowa.